

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2003 m. vasario 15 d.

Nr. 32 (7)

Saturday supplement February 15, 2003

No. 32(7)

Būkim, išlikim savimi

Kazys Saja

Modernių laikų filosofai įžvelgia tris mūsų civilizacijai būdingus kelius, tris žmonių siekiamybes: *Turtėti*, kaupiant kuo daugiau materialinių gėrybių; *Atrodyti*, bet kokia kaina neatsilikant nuo mados; ir *Būti*, būti savimi, savitu žmogum. Tegul ir neturtingu, tegul ir „nemadingu“, išsaugant savo žmogišką orumą bei išskirtinumą. Nedaug kam pavyksta visas šias skirtybes sujungti į vieną, neprarandant svarbiausio — išlikti originalia ir stipria asmenybe.

Tą patį būtų galima pasakyti ir apie visą mūsų tautą, antrą kartą atkūrusią nepriklausomą savo valstybę. Šiandieniniai lietuviai, ypač jauni žmonės, žinodami, kaip kas gyvena kitur, trokšta bet kuria kaina praturtėti ar bent atrodyti taip, kaip diktuoja Vakarų mados. Mąstyti, kalbėti ir elgtis, kaip tai daro minios svetur gyvenančių jaunuolių, užmirštant, kad pati gamta nemėgsta vienodumo — nerastume netgi dviejų vienodų lapų ant to paties medžio, dviejų vienodų snaigčių Lietuvos pušnyuose...

Kas dar nespėjo pasidairyti užsienyje ir pajusti tenykštę įvairovę tas „romantišką“, turtingą, dažniausiai palaidą gyvenimą mato kino filmuose, internete ir televizijoje. Tam, kad žmogus galėtų kritiškai vertinti Vakaruose gaminamą kicą ir matyti gilesnius kitų tautų kultūros kodus, reikia

ilgesnės brandos ir išminties. Reikia turėti drąsos *būti* ir išlikti savimi.

Neabejoju, kad mūsų jaunimas gegužės 11 d. referendume balsuos už Lietuvos stojimą į Europos Sąjungą. Istoriškai Ed. Gudavičius šį lemtingą pasirinkimą lygina su Lietuvos krikštu XIV amžiuje, kuris mums padėjo atsiriboti nuo Rytų, nuo Rusijos. Šis naujas mūsų žingsnis reiškia galutinį mūsų prisijungimą prie Vakarų valstybių, nebesibaiminant, kad mus vėl kas nors gali parduoti ir okupuoti.

Ateina laikas, kai mes galim išnykti, iširti tik per savo žioplumą ir apsilėidimą. Matydami tik du kelius, tik du tautos tikslus turėti ir atrodyti (kaip „visi kiti“), mes Europai ir pasauliui taptume tik ekranu, tik žolių fonu, kuriame ryškėtų svetimi vaizdai, skambėtų svetima kalba, kiti mums diktuoti savo papročius ir vardą.

Nesu istorikas, tačiau drįstu sakyti, kad pats didžiausias, įstabiausias mūsų tautos laimėjimas — ne Žalgirio mūšis, ne vytautinė Lietuva nuo Baltijos iki Juodosios jūros ir ne tai, kad lietuviai anuomet pastoję kelią mongolų ordams, nebeleido joms veržtis į Vakarų.

Didžiausias mūsų žygdarbis, beveik prilygstantis stebuklui, buvo atliktas vėlesnių šimtmečių bėgyje ir priartėjo prie mūsų laikų.

Pavargusių kovoti Lietuvą

anuomet prarijo galingesnis lenkų ešerys. Didžioji Lietuvos kunigaikštystė vėl atsiliukusia, vis labiau lenkėjanti provincija, o tą dygliuotą ešerį galiausiai prarijo alkana ir godi rusų lydeka. 120 metų naujos vergijos, 40 metų be lietuviško rašto ir mokyklų, trys pralaimėti sukilimai. Lietuvos vardas jau seniai buvo išnykęs iš žemėlapių, turbūt jau niekas nebesitikėjo, kad saujelei išlikusių „litvomanų“ pavyks atkurti nepriklausomą valstybę.

Bet mes vis dėlto išsiveržėm iš to „dvigubo pilvo“, kaip pranašas Jona iš bangžuvės nasrų. Po šitiekos metų nelaisvės mes vis dėlto atgaivėm savo valstybę! Štai kodėl mums tokia svarbi ir brangi 1918 m. vasario 16-oji. Nepriklausomos Lietuvos respublikos atstatymo Akto, kurį tada pasirašė 20 Lietuvos patriotų, remiasi ir 1990-ųjų Kovo 11-sios Aktais. Šį kartą mums buvo lengviau, nes Lietuvos kontūrai jau buvo atpausti pasaulio žemėlapiuose, tik mūsų kraštas buvo nudažytas raudonai. Iš tiesų Lietuvos žemė taryk buvo kaip niekad palaistyta laisvės gynejų krauju. Daug kam atrodė, kad jau viskas prarasta, Lietuvos nebėra ir nebus.

Bet mes esame, mes vėl atkūrėme savo valstybę. Dabar pats didžiausias mūsų rūpestis — išsaugoti sveiką, orią ir kitiems įdomią, patrauklią mūsų tautą.

Praejusiais metais Lietuvoje išleistas paskutinis XX Didžiojo lietuvių kalbos žodyno tomas. Taigi pagaliau baigtas, šimtmetį trukęs, gimtosios kalbos puoselėtojų darbas, kartais jau atrodes tarsi kokio paminklo lipdymas mirštančiai tautai, turėjusiai be galo turtingą savo žodyną.

Vilniaus senamiestis, Kuršių nerija, Lietuvos kryžiai pripažinti UNESCO saugomais pasaulinės reikšmės objektais. Pirmą kartą savo istorijoje Lietuva turi savo sostinę Vilnių ir Klaipėdą — savo uostą prie Baltijos. Mūsų šalyje gyvena 82 proc. lietuvių. Latviams ir estams yra ko pavydėti, o kai kada mums vėlta pasimokyti iš jų.

Atsigrižę atgal, mes galim pasigirti: buvom pašėlusiai atsparūs tada kai buvom spaudžiami, tremiami ir jėga verčiami daryti tai, ko nenorėjome. Tačiau dabar dažnokai netenkame savo orumo, trokšdami greičiau, praturtėti ir neatsilikti „nuo mados“, lengvai išsižadame savo kalbos ir papročių, atsisakome *noro būti*, išlikti savimi.

Manau, kad ateityje mes dar kalbėsime apie tai. Rodysim pavyzdžiu savo tėvynainius, kurie, atsidūrę už jūrų marių, išsaugojo savo tautiškumą ir dar vaikus išauklejo lietuviškai. O ten, savo tėvynėje, mums rūpės ir vaikų vaikai, ir jų vaikučiai. Dieve duok kad, praturtėje ir gražūs, jie sugebėtų *būti*, išlikti lietuviškai kalbančiais lietuviais.

1918 m. vasario 16 d. iškilmingo akto metu Vytauto Didžiojo kapeloje kalba Antanas Smetona.

Archyvinė M. Truso nuotr. (Elta)

Dažnai matydavau ją gedulo juoduose rūbuose ir juodu šydu apsidėžiusią einant pro mano langus — kaip vėliau patyriau, eidavo į Olšanų kapines pas savo neseniai mirusią motiną lankyti. Buvo tai labai daili mergina: vidutinio ūgio, gražios vopios figūros su puikumu biustu, tamsios spalvos labai ilgais plaukais, žalsvomis akimis ir išblyškusi labai liūdnu veidu, kuršai ją darė be galo interesinga. Ją galima būtų tuomet priskirti prie gražiausių, interesingiausių Pragos merginų. Kaip iš namų sargo kaptyriau. Jį vadinosi Gabriela Eleonora Mohl, čekų vokie-taitė.

Užsiinteresavęs tokia dailia mergina, pradėjau ją sekti ir kapines ir iš ten grįžtant. Kartą — tai buvo jau rudenyje — vaikščiodamas pavakare sode pamaciau ją grįžtant alėja iš kapinių; pasveikinau — užsnekinau. Pasirodė, kad ir ji mane ne kartą už lango stovint pastebėjus ir pasisakius, kad jai labai malonu mane pažinti, ėmė noriai kalbėti. Pasirodė labai mieli, sympatinga mergina. Palydėjęs iki namų, atsisveikinau. Tokia tai buvo pirmoji pažintis su ta dailia mergina, kurios nemylėti buvo negalima. Ir aš labai ją pamilau. Pirmas jos laiškas, kuriuomi ji skiria man *rendez vous*, buvo gruodžio 7 d., 1883 m. raštas.

Gabrielė — arba kaip ją visi vadino Ellė — šeimynėje buvo jauniausia ir mylimiausia motinos dukterė, tėvas tuomet buvo Amerikoje, o motina buvo balandžio 2 d. 1883 m. mirusi — kaip kur kas vėliau sužinojau — plaučių džiūva.

Savo įdėmiai dienynė, kursai pradėta rašyti sausio 2 d. ir pertraukta verbų nedėlioj balandžio 6 d. 1884 m. ir apimę Ellės karštos meilės laikotarpio beveik iki jos ištekingimo aprašymą, ji paduoda tūlas apie save žinias, iš kurių galima spręsti apie jos asmenį.

Ellė Gabrielė Mohl:

Kokiomis akimis žiūri į mane žmonės? Kiekvienas vyra tvirtina, kad aš ir ypač mano akys kasdien darosi vis įdomesnės, tačiau pasižiūrėjusi į veidrodį, aš tematau tik pailgą išblyškusį veidą šaltomis pilkais mėlynomis akimis ir tamsiais plaukais. Ir apskritai iš mano išorės nematyti, kiek daug aistros, svajonių ir jausmų slėpi manyje.

Aš buvau gabi mokinė, motinos ir mokytojos pasididžiavimas, ir vienintelė aistra buvo knygos. Taip palengva manje susikūrė savas keistas pasaulis, pilnas įmanomų apreipti rašytojų minčių ir mano pačios lakios fantazijos vaizdinių. Tai sukėlė pašėlusį chaosą ir stengdamasi jį bent kiek sutramdyti pasidariau ne pagal amžių rimta ir tyli. (...) Mano charakteriu nusivylė jau daugelis žmonių ir nuo pat vaikystės daug kas išblyškusi, rimta, iš pažiūros šalta mergaitė laikė esant savotišką.

Kaip aš pati sau kartais atrodau? Tarsi lango vitražas. Jei pasaulis rūškanas, matai demetą stiklo gabalą; bet jei pašviečia saulė, pasirodo aiškus, ryškus, draugiškas paveikslas. Tas pat su manimi. Įsmuk mane į kasdienybės aplinką, pasielk su manimi nedraugiškai, įsakmiai, būk man negailestingas, ir tu pamatysi pilną klaidų ir silpnybių charakterį. Tačiau parodyk šiltą, tikrą susidomėjimą manimi, būk man mielas ir geras, apšvieks meilės šviesa negražų pilką paveikslą ir žiūrėk! Dėmes išstipsta harmoningoje visybeje, klaidos pasitraukia ir geriausia mano budo pusė išryškėja.

Mano ilgesys, mano sapnas išsipildė: aš suradau vyrą, kuriam visą savo širdį galiau atiduoti visai nebijodama būti išjuokta... Jis čia, mano širdyje, mano kilnūs, numylėtasis, įkūnytasis idealas; kai jo nėra, žodžiai putodami liejasi per kraštus iš meilės, kurią nešioju širdyje, ir — kai jis yra, esu tokia nekalbi ir šalta, kad kartais pati savęs nekenčiu. Neseniai jis man pasakė, kad gamtą aš labiau mylinti negu jį! Taip, aš myliu gamtą, myliu ją aistringai ir jau nuo vaikystės buvau imli jos grožiui. Gražūs debesys, paprasta gėlė, bet pirmiausia mane gali pakerėti mano mielas, brangusis mėnulis. Jo garbinimas primena

kone senolių stabmeldystę, bet tiesiogiai aš jam nesimeldžiu. Tačiau nuo seno jis buvo mano draugas ir tikriausiai liks juo. Miškas, žavi vietovė gali man sukelti gyvą, ilgalaikį įspūdį; betgi kas visa tai, palyginti su jausmu, traūkiančiu mane prie mylimojo. Ketvirtis valandos su juo bjauriausiame žemės kampe lyje man brangesnis už valandą, praleistas su kitu pukičiausioje vietoje. Šiandien ir vakar mačiau jį tik pro langą; jis žaidė su kanarėle ir aš pavydėjau mažam kvilam paukšteliai. Gal jis meilėms jam negu aš? O Dieve, jeigu jam į rankas patektų ši knygelė, ką jis pagalvotų apie mane? Jis rimtas, mąstantis, kilnus vyras, visų vyrų geriausias, prieš kurį visi kiti vyrai išnyksta kaip ukana prieš saulę.

Šiandien sapnavau keistą sapną, nors beveik visą naktį nemiegojau. Buvau didelėje tamsioje bažnyčioje; šalia manęs stovėjo dr. Basanavičius, priešais — kunigas, mes turėjome susituokti. Niekur nedegė šviesa, buvome paprastais drabužiais, ir kunigas vilkėjo tik savo luomo drabužį ir buvo užsidėjęs stulą. Man buvo nepaprastai bangu. Kunigas paėmė mano ranką, apvyniojo ją stulą, aš netekau sąmonės ir parkritau. Ką reiškia sapnuoti sutuoktuvę? Mirtį. Labai ačiū! Geriau aš viena mirsiu, bet ne jis, kuris gali būti dar labai naudingas žmonijai.

Užvis labiausiai man rūpi viena, mano meilė, mano meilė, tik viena tobula būtybė duoda tai man, ir tai yra jis. Ne kaip blykstelėjęs žaibas kilo ši meilė manyje, ne! Lėtai, bet neišraunamai suleido šaknis, kol užpildė visą mano būtį! Mintis, kad aš vieną kartą, galbūt netrukus, turėsiu su juo išsiskirti kankina mane. Apskritai dažnos bemiegės naktys nuolatiniams apmąstymams įvairių man plautių ligą.

Nukelta į 2 psl.

Daktaro Jono Basanavičiaus meilė

Vasario mėnesį Lietuvoje yra švenčiamos dvi šventės — naujai atrastoji įsimylėlių globėjo šv. Valentino diena ir Vasario 16-oji — Lietuvos Nepriklausomybės akto paskelbimo diena. Kas šias dvi tarsi visiškai skirtingas šventes jungia? Ogi daktaras Jonas Basanavičius...

Joną Basanavičių daugelis tikriausiai pažįsta iš griežto jo profilio ant penkiasdešimties litų banknoto. Taip pat daugelis turbūt yra girdėję, kad, patriarchu tituluojamas, Jonas Basanavičius buvo 1918 m. Vasario 16-osios Nepriklausomybės akto įkvėpėjas ir signataras, o anksčiau ir pirmojo lietuviško laikraščio *Aušra* leidėjas bei redaktorius. Tačiau daugeliui Lietuvos žmonių, kasmet uždegančių Vėlinių žvakutes ant J. Basanavičiaus kapo Rasose, ar tiesiog kasdien atsiskaitančių penkiasdešimtiniais Basanavičiais Lietuvos parduotuvėse tikriausiai beveik nepažįstamas yra dr. Jono Basanavičiaus asmeninis gyvenimas. Skaitydami jo autobiografiją, tikriausiai daugelis, maloniai nustebtų, sužinoję, kokią nuostabią, gražią ir liūdną meilę mūsų tautos patriarchas patyrė, gyvendamas Prahoje ir vėliau versdamasis

daktaro praktika tolimojoje Bulgarijoje. Apie tokią skaidrią, romantišką meilę skaitome nebent garsiausiuose XIX amžiaus meilės romanuose, o XX ar XXI amžiuje ši Jono Basanavičiaus meilės istorija gali pasirodyti beviltiškai pasenęs dalykas. O gal kartais mes patys esame beviltiškai pasenę ir nutolę nuo tokios tyros šventos meilės gali-mybės... Šiaip ar taip — netenka abejoti, kad Jonas Basanavičius buvo sutikęs savo antrąją obuolio puselę. Bet leiskime toliau kalbėti patiem šios nuostabios meilės herojams (*kalba netaisyta*):

Jonas Basanavičius:

1882 metų vasaros dalį ir rudenį, visus 1883 praleidau Vienoje ir Pragoje, trūsdamasi klinikose ir bibliotekose. (...) Gyvenimas Pragoje man buvo naudingas ir todėl, kad čia įgijau tūlas iš čekų patriotų veikimo pažintis jų tautos atgaivinimo darbuose. Čia tai Pragoje ir Vienoje dartinės gerai susipažinau su senovės trakais — su literatūra apie juos — ir surinkau reikalingos medagos mano veikalui apie jų tautystę, darbui, kuriame aš prirodau, jog toji didi senovės tauta buvo ta pati, kaip ir lietuviai,

Dr. Jonas Basanavičius su savo mylimąja žmona.

ir jog mes šiandien esame tik menka liekana, gyva, žalia atauga nuo prosenoviško trakų kamieno.

Persikeldamas iš Karoliaus aikštės į Vynasodų Palackio gatvę, aš nė manyti nemaniau, kad čia mano širdžiai teks pergyventi vieną svarbiausių momentų visame

mano gyvenime — karštą meilę. Beveik prieš namus, kuriuose aš gyvenau, kitoje gatvės pusėje, trečiojo aukšto lange pastebėjau dailią merginą, kuri su kanarka žaidė: prijaukintas paukštukas, tupejo jai ant galvos, peties, ant rankos pirštų šokinėjo ir tupejo.

Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

Išlikime savimi; dr. Jono Basanavičiaus meilė. — 1 psl.

Mėnulis lietuvių etninėje kultūroje. — 2 psl.

Prisimintas Vincas Mykolaitis-Putinas. — 3 psl.

S. Parulskio romanas; Silvijos Foti pirmoji knyga; šešėlių žaismas veidrodyje. — 4 psl.

Dr. Jono Basanavičiaus gimtasis namas Ožkabaliuose.

Dr. Basanavičiaus meilė

Atkelta iš 1 psl.

Pati mirtis būtų saldi šalia jo, tačiau gyvenimas ir mirtis be jo — didžiausia kancija.

Jonas Basanavičius:

Baigiantis mano užsiėmimui Pragoje, artinosi laikas, kada reikėjo šita gražų, neužmirštamą miestą, o drauge su juomi — bent laikinai — ir manų mylimą Elę, su kuria tiek mielų valandų pragyventą, apleisti. Tuo tarpu pastaruoju laiku buvo likę dar svarbių dalykų atlikti — pirmučiausiai, kaip mūsų jungtuvės įvykinti.

Ellė Gabrielė Mohl:

Vakar man buvo liūdna žinia, kai jis pasakė, kad mėnesio pabaigoje išvyks iš Prachos. Kanalo sode mes atsisveikinome toje vietoje, kur pradžioje kalbėjome. Apglėbęs mane rankomis, jis pasakė, kad reikia skirtis. Aš negalėjau to suvokti. Ką toliau šnekėjome, amžinai liks mudvių paslaptis, aš niekad os to neužrašysiu, jokia akis neturi perskaityti, ką jo brangios lūpos kalbėjo šia proga, man šis vakaras liks neužmiršamas. (...) Mes ejome už parankės, bučiavomės ir t.t. Buvo nešalta, švietė mėnuo, bet buvo labai vėjuota. Doktoras Basanavičius du kartus turėjo vyti savo skrybėlę, ir manoji buvo ištrūkusi... Jis paklausė mane, už ko aš tekėčiau? Atsakiau, kad už nieko. Ar už jo taip pat ne? Arba už tavęs, mano vienintelis mylimasis, arba už nieko! Jis stipriai mane apkabino, pabučiavo ir paklausė, kas išeitų iš mudvių kelionės? Atsakiau, kad kol jis bus Balkanuose, aš būčiau jo pacientė. Jis atsakė, kad tada Ellos niekados daugiau nuo savęs nebepaleistų.

Jonas Basanavičius:

O tuo tarpu vesti Elę užsimaniaus, reikėjo pamąstyti ir apie vietą, kur būtų galia su jauna žmona apsigyventi, nes mano iš Bulgarijos išgabentų pinigų ištekliai jau galop artinosi. *Aušra* įsteigęs rusų valdžiai draudžiant lietuvių spaudą ir *Aušrą* jau vėl persekioti pradėjus, grįžimas Rusijon man atrodė pavojingas, nebegalimas: peržengus rusų sieną galima buvo atsidurti tuojau kalėjime ištėrmime. Todėl priverstas buvau vėl apie Bulgarijon grįžimą pamislyti.

Ellė Gabrielė Mohl:

Visi mano norai telkiasi ties juo. Tiesa, kad meilė daro stebuklus. Aš beveik nepažįstu jo

charakterio, nežinau principų, pažiūrų; man jis — užversta knyga, kurios vos titulinį puslapį bepažįstu; apie jo šeimą ir visuomeninę padėtį žinau daugiau negu nieko, tačiau man niekada nebuvo atėję į galvą juo abejoti, nes aš juo akiai pasitikiu. Ar kuni-gaikščio sūnus, ar elgeta, jis lieka man toks pat mielas ir brangus. Išdidumo, kurį vyrai man dažnai prikašioja, aš dėl jo atsisakiau. Koks jis bus, gali tik mano būsimasis gyvenimas atskleisti, jei aš būčiau šalia jo. Kad tik ateitų tas jo laiškas ir išvadotų mane iš šitos baisios nežinomybės.

Jonas Basanavičius:

Tuo tarpu savo laiškuose, pilnuose meilės ir atsidavimo, Ellė, atsisakius nuo gyvenimo patogumų dideliame mieste, jau išreiškė sutinkanti su manim apsigyventi tokiaime Balkanų užkampyje, kaip Elena, kur buvau paskirtas gydytoju nuo balandžio 1 d.; todėl, gavusi iš manęs pakvietimą atvykti Viennon, ilgai nelaukdama, balandžio 10 d. ji perdavė tokią maniepi telegramą: „Penktadienį 11 važiuoju iš Franco Josefo stoties greituoju traukiniu. Vienoje busiu 8 val. 52 min. Ella“.

Sutikta geležinkelio stotyje su didžiausiu džiaugsmu, jį hotelyje apsigyveno. Vėlykų šventę drauge praleidę, pasirūpinę kelionei ir šiaip reikalingų daiktų ir trečią Vėlykų šventės dieną, balandžio 15, atlikę vestuvių formalistikumus, kitą dieną išvažiavome į Budapeštą, kur, vieną dieną praleidę, leidomės tolyn per Szegedina, Temesvarą į Orsovą ant Dunojaus kranto, iš kur garlaiviu pro Vidiną, Lom-Palaną atvykome į Rusę Bulgarijoje. (...) Šitos kelionės po Balkanų girias su tyru kalnų oru turėjo didžiai gelbstintįją įtaką mano nuo nuolatinio dviejų metų darbo bibliotekoje sumenkėjusia sveikata ir aš pasitaisiau. Praėjus kokiui mėnesiui kitam, kartą ji užsikosėjo ir, pažiūrėjus į skreplį nusigandusi pamatė biskelį kraują. Tai davė progos pirmą kartą ištardyti jos krūtinę. Konstata- taves dešiniojo plaučio viršūnėje katarą aš pradėjau tei- rautis apie jos motinos ligą ir mirtį. Pasirodė, kad jos moti- na, su kuria Ellė taip arti laikėsi ir ją ilgai ligoje slaugi- no, buvo mirusi plaučių džio- va. Neteko abejoti, kad Ellė galėjo užsikrėsti nuo savo ve- lionės motinos ta pačia liga. Šita mintis suteikė man di-

džiausią dorišką smūgį, kur- sai nuo to laiko liko neišdil- domas mano omenyje ir su pa- sėkmėmis ėmė mane persekio- ti. Kaip tolesnis ligos išsiru- tuliojimas parodė, toks spē- liojimas turėjo tvirtą tikre- nybės pagrindą.

Ellė Gabrielė Mohl:

Nepyk, mano mylimasis, kad esu tokia vaikiška. Mano meilė tau rimta ir gili, ir aš esu tavo su kūnu ir siela, ir kaip didžiuojuosi, kad pri- klausau rimtam garbingam vyrui. Mirštu iš baimės, kad likimas neįsiterptų tarp mū- sų, nės negaliu ir nenoriu be tavęs gyventi. Kai mums pa- deda maldos, tai tu turi man manoje padėti.

Jonas Basanavičius:

Šalia Ellės mokymo lietu- vių kalbos, kurią ji visa šir- dimi buvo pamilusi ir uoliai darbavosi, kad jos pramokus, ir buvo jau mėginus dainas versti į vokiečių kalbą, aš pats, nors labai nuliūdęs ir nusiminęs dėl jos sveikatos, ėmiausi čia gyvendamas rū- pintis ir lietuviybės reikalais. Pirmučiausiai prirengiau spau- don keletą *Ožkabaliu dainų*, kurios tais pat 1884 m. Tilžėje išėjo, parašiau du veikalėlius *Žirgas ir vaikas* ir *Žiponė bei žiponas*. (...) Tuo tarpu lietu- vystės reikalai, kiek jie buvo su *Aušros* leidimu susimez- gę, Tilžėje pakrypo labai blogon pusėn. Šliūpui nuo *Aušros* at- sitraukus ir Amerikon iškelia- vus, o man dar anksčiau Vien- non, o paskui pietų link net už Dunojaus atsidūrus, nega- lima buvo apie *Aušros* redaga- vimą nė mislyti.

Kitais 1888 metais lie- pos mėn. buvau valdžios siųs- tas Rachovo departamentan ištirinėti syphilio gyventojų tarpe prasiplatinimą, todėlli nuo liepos 14 ir iki rugpjūčio 4 apvažiavau žmonos lydimas kaimus Knaža, Lukovit, Bre- nica, Barkačevo. Syphilis bu- vo išsiplatinęs dar turkų vieš- patavimo laiku nuo kaimuose stovintųjų kareivių. Apie savo kelionės rezultatus pranešiau bulgarų valdžiai.

Prisiartino 1889 metai. El- lės sveikata buvo nekokia: ko- sulys, nors nedidelis, dūravo. Kūno pajėgos buvo sumen- kėjusios, vakarais kai kada — nors ne kas dieną — turėdavo jau karščio. Per kalėdų balių, o ypač naujųjų metų sutikti vakare šaltoje, menkai apkū- rytoje salėje būdama, per- sišaldė ir ėmė labiau karš- čiuoti. Nuo sausio josios liga labai pakrypo blogon pusėn.

Gamta žmogui padovanojo iš- tiesų patogų laiko matuoklį: kas kelias naktis mėnulis vis keičia savo išvaizdą. Tikras „mainulis“! Tikėtina, kad pir- mykštis žmogus, pagal jo fazes ir laiko tėkmę pradėjo suvokti. Todėl sudievinio blyškiaveidį Žemės palydovų, manydamas esant jį kas mėnesį mirštančiu ir po trijų naktų vėl prisike- liančiu laiko dievačiu. Nuos- tabu, kad iki mūsų dienų išliko mėnulio prosenoviškas įvardijimas „dievačiu“, — tai galima išgirsti džiūkų tarnės pakraščiuose, Baltarusijos lie- tuviškose „salose“.

Mėnulio išvaizdos kaitos rit- mas sudarė pirmųjų žmonijos kalendorių, kartu ir skaičiavi- mo sistemų pagrindą. Kalen- dorinės įraižos, mėnulio fazių žymėjimai randami ant kauli- nių įrankių, vartotų medžio- tojų gentių bendruomenėse paleolite, prieš 20-25,000 metų. Dar viena mėnulio miti- nių sureikšminimo priežastis yra ta, kad jo judėjimas orbita aplink Žemę turi įtakos kai kuriems svarbiems gyvybi- niams procesams. Pagal jo fa- zių kaitą sujūda medžiuose sula, brinksta pumpurai, skleidžiasi žiedai, dygsta gry- bai, plaukia į sėklus neršti žuvis, ruoja ir vėliau numeta ragus elniai, briedžiai. Per pil- natį net žmonių sapnai yra tik- roviški, labiau paveikiantys jų elgseną — tad padažnėja ir

psichosocialinių krizių (nervi- nių susirgimų, savizudybių). Taip yra todėl kad Mėnulis moduliuoja gravitacinę trauką tarp Žemės ir Saulės, sukelia milžiniškas potvynio bangas vandenynuose ir jūrose, medžiagų apykaitos pokyčius biologinėse sistemose. Peri- odiškai kinta ir kosminių dale- lių srautas į Žemės paviršių, taip pat veikiantis biologinius ląstelių procesus. Kosmoso ritmų sąveika su biologinėmis sistemomis yra įdomi šiuolaikinio mokslo problema; ji gali būti įvardyta biologi- nio laikrodžio metafora. Tikėtina, kad tokio pobūdžio reiškinį pastebėjimai Meso- potamijos žemdirbių kultūrose suformavo ir astrologijos feno- meną.

Prosenoviškojo baltų kalen- doriaus schema galėjo būti tokia: metų pradžia tapatinata su kanopinių miško žvėrių ruja, po kurios jie meta ragus. Tai įvyksta mėnuliui dytant, slūgstant jo sukeltoms potvy- nio bangoms. Elniai vestuves kelia rugsejo mėnesio paba- goje, todėl senoviniuose kalen- doriuose jis įrašytas rujos mė- nesio pavadinimu. Nuo ragų numetimo galima skaituoti mėnesius pagal jaunatis ar pilnatis: maždaug po trijų — žiemos saulėgrįža, dar po trijų — lygiadienis ir pirmieji ryš- kūs pavasario požymiai, po

Paslaptingoji mėnėsiena.

Kūno temperatūra pradėjo svyruoti tarp 36-37 C, pasi- rodė dieglys ir nemiga, nuo kurių tik morphijaus injecti- jos šiek tiek nuraminti galėjo. Jau sausio 10-20 d. pasirodė delirium su haliucinacijomis. Vasario 16 d. iš ryto prie karš- čio 38,5 respiracijų turėjo 65-80 minutėje ir po pietų mano glėbyje pasimirė, pragyvenusi 26 metus, 2 mėnesius ir 23 die- nas. Quiesce ir pace, carissi- ma mea! Taip aš užrašiau, mylimai mano Ellei akeles užmerkus. Jai persikėlus į ki- tą, rasi laimingesnį gyvenimą, bausus persūlis, liūdnumas ir nusiminimas mane visą apė- mė, nuo kurių aš ilgai, labai ilgai pasiilusuoti negalėjau ir mano omenyje liko ant visa- dos neužmiršamoji, idealė

Ellės esybė ir meilė. Išsipildė jos spėjimas, ką ji savo die- rnyne buvo rašius: jog pas savo motiną į kapus neilgai trukus iškeliausianti. Tik gaila, kad negalėjo pilnoje to žodžio prasmėje svo tikslo pasiekti — atsigulti šalia motinos neteko jai, nes ji liko svetimoje jai bulgarų žemėje. Kadangi ka- talikų dvasiško neturėta, tai laidotuvės su bulgarų popais ir jų atlikta: ant duobės kran- to karštą užvožiant, iš užpa- kalio stovėjęs bulgaras at- kreipė mano atidą į reikalą įdėti karstan kokį pinigą, nes pas bulgarus yra likęs labai gilios senovės paprotys, kad lavonams, juos laidojant, duo- dama drauge pinigai — ką aš ir padariau.

Vytautas V. Landsbergis

Mėnulis lietuvių etninėje kultūroje

Libertas Klimka

šešių — pats vasarvidžio gra- žumas. O jau dešimtąjį mė- nullo mėnesį šakotaragiai su- silaukia prieauglio. Vasarą, kai gausu maisto, laiko skai- čiavimas medžiotojams nebe- rūpėdavo. Ir pats žodis „lai- kas“, tikėtina, bus kilęs iš „lai- kyti“, taigi taupyti, saugoti.

Įdomu, kad mįslėse mėnulis dažnai pavadinamas elniu. Pavyzdžiui, „Šile čirplas, dan- guj elniais, vandenį tarškutis. Kas?“ Nelengva atspėti, atsa- kymas toks: gyvatė, mėnulis, žuvis. Džiūkų kalėdinėse dai- nose devyniaragis elniais, at- neša ant ragų aukso žiedą — saulę. Mėnulio kalendoriaus algoritmas išreiškiamas skai- čiais 3, 6, 9. Trejeto sureikš- minimas kilęs iš mėnulio fazės stebėjimų, — tris naktis be- veik nesikeičia jo atmaina: tris naktis jis pilnas, trys naktys „tuščios“, be mėnulio danguje. Tai astronominė jau- natis, kaime vadinama tušti- mais, suvartais, padaužomis, tarpjomis, mainais, persiver- timu, dykuma ir kt. Devynių dalių kalendorinis ciklas, ma- tyt, išliko ir vėliau, pradėjus laiką seikėti saulės metais bei žemės ūkio darbų sezonais. Metai buvo suskirstyti į de- vynyias dalis — kiekvienai išėina veik po 40 dienų. Ir kitų indoeuropietiškos kilmės tautų pagrindinės šventės viena nuo kitos nutolusios būtent tokiu intervalu. Lietuvių et- nokultūroje yra žinoma 40 —

— paukščių šventė, 40 dienų tarpas tarp gimtųjų ir mo- ters ritualinio įveddinimo į pirtį, gedulo keturnedėlis ir kt.

Trys mėnulio atmainos — priešpilis, pilnatis, delčia — dalija siderinį mėnesį (27 pa- ras) į tris savaites po devynias dienas. Mėnulio fazių ženklais laikas suskirstytas ant Lietu- vos didžiojo kunigaikščio Ge- dimino skeptro, aprašyto Teo- doro Narbuto „Lietuvių tautos istorijoje“ (1835 m.) ir ištiri- nėto vilniškio astronomo Mat- viejaus Gusevo. Šioje valdžia simbolizuojančioje lazdoje mė- nesio dienos irgi padalytos į devynių dienų savaites. Archeologai atrado, kad devyni laužai kitados degė aplink Perkūno šventyklą, vadinamą Perūne, netoli Naugardo. Lai- ko matavimą būtent tokiais tarpais rodė ir kalendori- nių matavimų įrenginys, iki XV a. pradžios stovėjęs Palan- goje ant Birutės alkakalnio. Žiūrint nuo jo centrinio stulpelio, kampinį nuotolį iki arti- miausių stulpelių į vieną ir ki- tą pusę mėnulis keliauja po 9 paras. Lygiai tokią savaitę sa- vo raštuose mini Simonas Daukantas. Žinoti mėnulio ciklą būdavo pravartu ir ka- riams. Tikėtina, kad žygiui, mūšiai ar pilies apgulčiai buvo pasirenkamas pilnatis metas.

Tautosakoje žodis „devyni“ vartojamas tam tikrai ribai nurodyti. Pavyzdžiui tikrai apstu: „Devynios šakelės, de- šimta viršūnėlė“, „Devynias upes perplaukė, dešimtoje skendo“, „Devynios kulkos pro šalį skrido, dešimta galvelė kirto“, „Devyni amatai, de- šimtas badas“. Kasdieninėje kalboje sudurtiniai žodžiai su „devyni“ reiškia gausą, pereir- niančią į ypatingą kokybę: de- vynakė (žuvis negė), devynia- brolė, devynigalis, devyn- gerklė (lakštingala), devyniag-

odis (svajotojas), devynduonis (našlaitis, viso kaimo išlaiky- tinis), devyntėvis (merginos vaikas). Sakoma: „Iki devin- to prakaito“, „devynios ga- lybės“, „Barbė devyndarbė“ ir pan. Ir tikėjimuose vis mini- mas devynetas. Pavyzdžiui, manoma, kad gerai linai augs, per Užgavėnės apvažiavus de- vynis laukus. O suradus žirnio ankštį su devyniais žirniais ir įmetus jį į vežimą, išsikinko arklys.

Liudvijo Rėzos užrašytoje dainoje laivas turi aštuonis „kampacius“, o ant jų po liepos medį su devyniomis „šakate- mis“. Iš esmės čia poetiškai nusakyta mitinės pasaulėre- dos struktūra. Kaip žinia, aštuoni saulės metai prilygsta 99 mėnulio mėnesiams, o kar- tu ir penkiems Veneros (Auš- rinės, Vakarės) ciklams. Šį 2920 dienų periodą kaip ka- lendoriaus pagrindą, vadinamą oktoeteride, vartoja grai- kai VI a. pr. Kr. — III a. po Kr. Iš to yra kilusi tradicija olimpinės žaidynės rengti kas ketvetrius metus — dukart per oktoeteridę.

Mėnulio fazių kaitos ritmą galima aptikti įterptą neitike- tinai įvairiuose lietuvių et- ninės kultūros reiškinuose. Pagal jį būdavo sutaisomos vaistažolės iš devynių vai- nikėlių, kepamas Vėlinių py- ragas, tešlą sukrečiant po tris šaukštus iš devynių puodelių, triskart po devynis kartus su- kalbama maldelė „ant duonos“ nuo karvių pakėrėjimo. Nuo devynių ligų išgydo „trejos de- vynynerios“ — iš trijų skirtingų laukų — šlapios pievos, įkal- nės ir žvirgždyno — surinktų devyniariopų žolelių antpilas. Tik rinkti jas reikia, esant jaunam mėnuliui, kuris visas maistingąsias medžiagas iš dirvos ištraukia į žiedelius ir lapelius. Triskart prieš saulės tekėjimą aplėkus devynis lau- kus, surinkus iš jų po devynis žolynus ir po devynis akme- nėlius, galima pieno pasigaui- sinti, — žolynus reikia sušerti karvėms, o akmenėliais puo- dines iššutinti. Joninių nak- ties vainikus mergaitės seno- vėje pindavo iš trijų devynerių žiedų.

Pradėjus kultivuoti žem- dirbystę (baltų krašte tai įvy- ko antrojo tūkstantmečio pr. Kr. viduryje), laikas imtas skirstyti į metų ketvirtčius pa- gal saulėgrįžas ir lygiadienius. Tačiau kaip galima užmiršti mėnulį? Kiekviena kaimo mo- ciūtė pasakys, kad augalus, kurie stiebiasi į viršų, reikia sėti „jauname“, o kurie šak- niavaisius brandina — mė- nuliui gerokai apdilus. Taip archaiškojo mėnulio kalen- doriaus reliktai išliko iki mūsų laikų, tapo praktinės etnožinijos sritimi.

Poetas ir mąstytojas

Vincas Mykolaitis-Putinas.

Suėjo 110 metų nuo mūsų literatūros klasiko Vinco Mykolaičio-Putino (1893-1967) gimimo. Kad neišblėsta jo atminimas, poezijos šviesa, liudijo ir sausakimša Mokslų akademijos didžioji salė, kurioje, baigiantis sausui, Mokslininkų rūmai, Lietuvos Rašytojų sąjunga, klasiko Kultūros paramos fondas surengė šiai datai skirtą iškilmingą vakarą-koncertą.

Kaip ir pridera iškilmingame vakare, nebuvo ilgų mokslinių pranešimų, V. Mykolaičio-Putino kūrybos akademinių nagrinėjimų. Humanitarai, kultūrininkai pasidalinę prisiminimais apie poetą, romano *Altorių šešėly* autorių, kalbėjo apie jo poezijos gelmes ir aukštybes, kūrybinės įžvalgos jėgą, neatslūgstančią iki šiol. Ją tarsi ryškino, į aukštybes kėlė Lietuvos kamerinio orkestro atliekama L. van Beethoven, W. A. Mozart nuostabi muzika, J. S. Bach siuitos, choro „Vilnius“ dainuojamos lietuvių liaudies dainos.

Protarpiais tarp muzikos ir dainos garsų vakaro dalyviai dalijosi mintimis apie V. Mykolaitį-Putiną — poetą ir mąstytoją, jo taurią asmenybę. Kalbos sukosi daugiausia apie sunkiausią, skaudžiausią poeto gyvenimo ir kūrybos laikotarpį — sovietinės okupacijos metus, kuomet placių po-
leikių poetas jautėsi lyg paukštis, uždarytas narve.

Žodžio paprasė buvęs sovietinių laikų Vilniaus universiteto studentas — lituanistas, o dabar humanitarinių moks-

lų daktaras, Jonas Balčius, tais laikais gyvenęs „Tauro“ bendrabutyje, stovinčiame ant to paties pavadinimo kalno ir matydavęs, kaip po tą Vilniaus kalną pavargusių žingsniu, giliai susimastęs, vaikštinėdavo V. Mykolaitis-Putinas. Beje, universiteto baigiamajame kurse J. Balčiui teko rašyti diplominį darbą „Baladė ir lyrinė poema Vinco Mykolaičio-Putino kūryboje“.

— Regėdamas Putiną lėtai, ramiai ir kartu kažkaip tauriai, atsargiai vaikštinėjantį Tauro kalno takeliais, ne kartą pagalvojau, kad štai vaikšto žmogus, didelis poetas, iškilis asmenybė, kurio gyvenime, biografijoje susilydo ištisos dvi epochos, du pasauliai. Poetas man tuomet neatrodė nei žvalus, nei linksmas, nei savimi patenkintas, o tik mintyse giliai paskendęs — dalijosi prisiminimais J. Balčius. — Prisimenu, tuomet pagalvojau: o juk jis savo gyvenime turėjo galimybę nuvažiuoti ir į Paryžių, Romą ir į kitus Europos bei pasaulio miestus, galėjo pasitraukti iš vėl okupuojamos Lietuvos, kaip 1944 m. ir anksčiau padarė daugelis to meto mūsų šviesuolių — rašytojų, poetų, filosofų, dvasininkų, mokslininkų. Bet Putinas pasiliko, nors negalėjo nežinoti, kas jo laukia prie okupantų vien tik už karo pradžioje parašytą eilėraščių apie gražių dienų baigtį:

Diena jau baigiasi.

*Pasaulyje rūstu, —
Juodų klajoklių minios
žengia pakalne...*

Visi mes tuo metu sovietų Lietuvoje buvome tik geležinė uždanga atitvėrti socialistinio lagerio gyventojai, kuriems pasaulis pasibaigė kartu su komunistinės imperijos teritorija, jos sienomis, visiškai priklausomi nuo valdžios užmačių ir kaprizų, — tęsė J. Balčius. — Tik vėliau, pradėjus nuosekliau gilintis į poeto kūrybą, man atėjo mintis, kad toks žmogus, kaip V. Mykolaitis-Putinas — tai asmenybė, visada giliai, dramatiškai išgyvenanti savo paties žmogiškąją prigimtį, kaip dviejų pasaulių neperžengiamą ribą, tęsė dr. J. Balčius, paaiškindamas, kad dviejų pasaulių todėl, kad žmogus visada yra be galo trapus, silpnas ir visuomet dramatiškas, kaip dvasia, uždaryta, įkalinta kūne. Ar ne todėl ir Platonas yra kalbėjęs apie žmogaus kūną, kaip sielos kalėjimą? Prisiminkime jo garsų posakį: *Soma-Sema*.

J. Balčius dar pridūrė: — Juo labiau gilinausi į Putino kūrybą, tuo labiau jis man ryškėjo kaip pakankamai konkreti šios platoniškos idėjos gyvenimiškoji iliustracija. Kartu jis buvo ir vienas iš šios didžiosios egzistencijos paslapties nešiotųjų visu savo gyvenimu ir visa savo kūryba.

Dr. J. Balčius nuomone, kaip asmenybė, Putinas buvo absoliutus intravertas. Psichologijoje šiuo terminu apibūdinamas toks žmonių tipas, tokią prigimtį, kuri visa yra nukreipta į savo paties vidų, į savo dvasią, išgyvenimų pasaulį.

Putino gyvenime taip jau susiklostė, kad didžioji jo dviejų pasaulių riba skaudžiu lūžiuėjo ne tik per jo asmenį, per jo kūną ir dvasią, bet ir per būtiskąją ir būtiskąją priklausomybę šiam pasauliui, per jo biografiją, sakė J. Balčius. Santykiuose su prosovietine Lietuvos valdžia tai turėjo tam tikrą politinį bei socialinį atspalvį. Poetas priklausė nuo sovietinės valdžios malonės ir nemalonės: ji galėjo jį ištremiti, sušaudyti, paskelbti liaudies priešu ar dar kuo nors. Tam užteko jau vien to, kad jis buvo iš kitos epochos, kuri komunistinių propagandistų buvo nuolatinės kritikos, šmeižto ir praeikimų objektu, juo labiau, kad Putinas nebuvo komunistas. Pasak J. Balčiaus, tai buvo asmenybė, kūrėjas, apdovanotas neeiliniu talentu, žmogus, kuris patia savo prigimtimi ne tiek paklūsta tikrovei, kiek priverčia ją sau paklusti — pirmausia, žinoma, savo kūrybinės įžvalgos jėga. J. Balčius sakė, kad po nepriklausomybės atgavimo aptikti šaltiniai rodo, jog per visą sovietmetį V. Mykolaitis-Putinas, jo kūryba, išreikštos mintys buvo specialiųjų saugumo tarnybų dėmesio centre. Antra vertus, poeto asmenybė ir kūryba sovietiniams organams buvo tarsi kokia konvertuojama valiuta, propagandos priemonė: esą, žiūrėkite, kokia gera, atlaidi tarybų valdžia — ji leidžia gyventi ir kurti ne tik kokią nors Kostui Korsakui, Antanui Venclovai, bet ir V. Mykolaičiui-Putiniui! Juo labiau, kad buvo žinoma, jog 1944-1945 metais jis parašė garsų savo poezijos kūrinių *Vivos plango, mortuos voco*. Šis kūrinys nebuvo vien tik Antrojo pasaulinio karo baisybių ir nežmoniškumo pasmerkimas, bet ir viena pačių išpūdingiausių politinių poeto manifestacijų — praeiksmo ženklų pažymėta epitafija abiem totalitariniams režimams: bolševizmui ir nacizmui. Sovietiniais laikais šis kūrinys buvo slepiamas nuo visuomenės, bet plito nelegaliais keliais. J. Balčius prisimena, kai universitete, jam ruošiant pradžioje minėtą diplominį darbą, jo vadovė M. Bieliauskienė 1969 m. atnešė jam mašinėlę perrašytą ir jau gerokai aptrintą, suskaiytą šį Putino kūrinių, sakydama: „Jei gu ir negalėsi jį konkrečiai panaudoti, tai turėsi bent geresnį supratimą apie Putino baladę ir lyrinę poeziją“.

V. Mykolaitis-Putinas, kaip ir visi šios žemės didieji kūrėjai, turėjo dvigubą Dievo dovaną — poeto ir mąstytojo talentą, vadinasi, ir genijams duotą galia bei valia keisti savo sąmonėje pertvarkyti (transformuoti) tikrovę, priversti ją paklusti. Ir poetas tą darė, ir darė taip, kad netgi užkietėję persekiojimai, galvažudžiai neišdriso jo liesti, su juo susidoro, sakė J. Balčius, pridurdamas, jog kai kam, ypač mažiau Putiną pažinusiems, šis ypatingas jo prigimties ir talento bruožas — taurus kuklumas — galėjo būti suprantas ir kaip poeto kūno bei dvasios trapumas, net silpnumas. Bet tai turbūt veikiau buvo Kristaus, o ne Prometėjo silpnumas. Silpnumas žmogaus, įpratusio aukoti ir aukotis be pasigarsinimo ir savireklamos, nes tik tai, matyt, ir turi tą magiškąją ir mistiškąją galią mūsų pačių ir mūsų pasaulio ateičiai. Aukotis paprastai, tauriai, beveik negirdimai, beveik nepastebimai, baigdamas savo žodį sakė dr. J. Balčius.

Iškilmingame vakare kalbėjęs, V. Mykolaičio-Putino Kultūros paramos fondo narys Kęstutis Lipeika, paliudijo, kad anuomet daug žmonių skaitė Putiną, sėmėsi jėgų išgyventi sunkmetį, mokėsi savianalizės paslapčių, žavėjosi lietuviško žodžio grožiu, jo poezijoje susitiko su išminties švytėjimu ir filosofijos viliojančia gelme.

Pasak K. Lipeikos, Putino eilėraščiuose daug minorinių, liūdnų gaidų, neslepia liūdesio, bet jis persmelktas kažkokiu tvirtumu, tave prasingai paremiančiu, kai užplūsta tokia nuotaika:

*Man nereikia užuojautos
žodžių
Ir be meilės nebus man
sunku.
Ne, nereikia! Man nieko
nereikia
Aš be priežasties šiandien
verkiu.*

Putino poezijoje suformuluotais kilniausiais principais (nuostatomis) šiandien turi galimybę vadovautis jau trečioji skaitytojų karta — ir

mybės atgavimo aptikti šaltiniai rodo, jog per visą sovietmetį V. Mykolaitis-Putinas, jo kūryba, išreikštos mintys buvo specialiųjų saugumo tarnybų dėmesio centre. Antra vertus, poeto asmenybė ir kūryba sovietiniams organams buvo tarsi kokia konvertuojama valiuta, propagandos priemonė: esą, žiūrėkite, kokia gera, atlaidi tarybų valdžia — ji leidžia gyventi ir kurti ne tik kokią nors Kostui Korsakui, Antanui Venclovai, bet ir V. Mykolaičiui-Putiniui! Juo labiau, kad buvo žinoma, jog 1944-1945 metais jis parašė garsų savo poezijos kūrinių *Vivos plango, mortuos voco*. Šis kūrinys nebuvo vien tik Antrojo pasaulinio karo baisybių ir nežmoniškumo pasmerkimas, bet ir viena pačių išpūdingiausių politinių poeto manifestacijų — praeiksmo ženklų pažymėta epitafija abiem totalitariniams režimams: bolševizmui ir nacizmui. Sovietiniais laikais šis kūrinys buvo slepiamas nuo visuomenės, bet plito nelegaliais keliais. J. Balčius prisimena, kai universitete, jam ruošiant pradžioje minėtą diplominį darbą, jo vadovė M. Bieliauskienė 1969 m. atnešė jam mašinėlę perrašytą ir jau gerokai aptrintą, suskaiytą šį Putino kūrinių, sakydama: „Jei gu ir negalėsi jį konkrečiai panaudoti, tai turėsi bent geresnį supratimą apie Putino baladę ir lyrinę poeziją“.

V. Mykolaitis-Putinas, kaip ir visi šios žemės didieji kūrėjai, turėjo dvigubą Dievo dovaną — poeto ir mąstytojo talentą, vadinasi, ir genijams duotą galia bei valia keisti savo sąmonėje pertvarkyti (transformuoti) tikrovę, priversti ją paklusti. Ir poetas tą darė, ir darė taip, kad netgi užkietėję persekiojimai, galvažudžiai neišdriso jo liesti, su juo susidoro, sakė J. Balčius, pridurdamas, jog kai kam, ypač mažiau Putiną pažinusiems, šis ypatingas jo prigimties ir talento bruožas — taurus kuklumas — galėjo būti suprantas ir kaip poeto kūno bei dvasios trapumas, net silpnumas. Bet tai turbūt veikiau buvo Kristaus, o ne Prometėjo silpnumas. Silpnumas žmogaus, įpratusio aukoti ir aukotis be pasigarsinimo ir savireklamos, nes tik tai, matyt, ir turi tą magiškąją ir mistiškąją galią mūsų pačių ir mūsų pasaulio ateičiai. Aukotis paprastai, tauriai, beveik negirdimai, beveik nepastebimai, baigdamas savo žodį sakė dr. J. Balčius.

Iškilmingame vakare kalbėjęs, V. Mykolaičio-Putino Kultūros paramos fondo narys Kęstutis Lipeika, paliudijo, kad anuomet daug žmonių skaitė Putiną, sėmėsi jėgų išgyventi sunkmetį, mokėsi savianalizės paslapčių, žavėjosi lietuviško žodžio grožiu, jo poezijoje susitiko su išminties švytėjimu ir filosofijos viliojančia gelme.

Pasak K. Lipeikos, Putino eilėraščiuose daug minorinių, liūdnų gaidų, neslepia liūdesio, bet jis persmelktas kažkokiu tvirtumu, tave prasingai paremiančiu, kai užplūsta tokia nuotaika:

*Man nereikia užuojautos
žodžių
Ir be meilės nebus man
sunku.
Ne, nereikia! Man nieko
nereikia
Aš be priežasties šiandien
verkiu.*

Putino poezijoje suformuluotais kilniausiais principais (nuostatomis) šiandien turi galimybę vadovautis jau trečioji skaitytojų karta — ir

mybės atgavimo aptikti šaltiniai rodo, jog per visą sovietmetį V. Mykolaitis-Putinas, jo kūryba, išreikštos mintys buvo specialiųjų saugumo tarnybų dėmesio centre. Antra vertus, poeto asmenybė ir kūryba sovietiniams organams buvo tarsi kokia konvertuojama valiuta, propagandos priemonė: esą, žiūrėkite, kokia gera, atlaidi tarybų valdžia — ji leidžia gyventi ir kurti ne tik kokią nors Kostui Korsakui, Antanui Venclovai, bet ir V. Mykolaičiui-Putiniui! Juo labiau, kad buvo žinoma, jog 1944-1945 metais jis parašė garsų savo poezijos kūrinių *Vivos plango, mortuos voco*. Šis kūrinys nebuvo vien tik Antrojo pasaulinio karo baisybių ir nežmoniškumo pasmerkimas, bet ir viena pačių išpūdingiausių politinių poeto manifestacijų — praeiksmo ženklų pažymėta epitafija abiem totalitariniams režimams: bolševizmui ir nacizmui. Sovietiniais laikais šis kūrinys buvo slepiamas nuo visuomenės, bet plito nelegaliais keliais. J. Balčius prisimena, kai universitete, jam ruošiant pradžioje minėtą diplominį darbą, jo vadovė M. Bieliauskienė 1969 m. atnešė jam mašinėlę perrašytą ir jau gerokai aptrintą, suskaiytą šį Putino kūrinių, sakydama: „Jei gu ir negalėsi jį konkrečiai panaudoti, tai turėsi bent geresnį supratimą apie Putino baladę ir lyrinę poeziją“.

V. Mykolaitis-Putinas, kaip ir visi šios žemės didieji kūrėjai, turėjo dvigubą Dievo dovaną — poeto ir mąstytojo talentą, vadinasi, ir genijams duotą galia bei valia keisti savo sąmonėje pertvarkyti (transformuoti) tikrovę, priversti ją paklusti. Ir poetas tą darė, ir darė taip, kad netgi užkietėję persekiojimai, galvažudžiai neišdriso jo liesti, su juo susidoro, sakė J. Balčius, pridurdamas, jog kai kam, ypač mažiau Putiną pažinusiems, šis ypatingas jo prigimties ir talento bruožas — taurus kuklumas — galėjo būti suprantas ir kaip poeto kūno bei dvasios trapumas, net silpnumas. Bet tai turbūt veikiau buvo Kristaus, o ne Prometėjo silpnumas. Silpnumas žmogaus, įpratusio aukoti ir aukotis be pasigarsinimo ir savireklamos, nes tik tai, matyt, ir turi tą magiškąją ir mistiškąją galią mūsų pačių ir mūsų pasaulio ateičiai. Aukotis paprastai, tauriai, beveik negirdimai, beveik nepastebimai, baigdamas savo žodį sakė dr. J. Balčius.

Iškilmingame vakare kalbėjęs, V. Mykolaičio-Putino Kultūros paramos fondo narys Kęstutis Lipeika, paliudijo, kad anuomet daug žmonių skaitė Putiną, sėmėsi jėgų išgyventi sunkmetį, mokėsi savianalizės paslapčių, žavėjosi lietuviško žodžio grožiu, jo poezijoje susitiko su išminties švytėjimu ir filosofijos viliojančia gelme.

Pasak K. Lipeikos, Putino eilėraščiuose daug minorinių, liūdnų gaidų, neslepia liūdesio, bet jis persmelktas kažkokiu tvirtumu, tave prasingai paremiančiu, kai užplūsta tokia nuotaika:

*Man nereikia užuojautos
žodžių
Ir be meilės nebus man
sunku.
Ne, nereikia! Man nieko
nereikia
Aš be priežasties šiandien
verkiu.*

SELVARTAUJANTIEMS

*Pakelkite veidus į viršų —
Jie skausmo žyme pažymėti!
Jūs esat dangaus išrinktieji —
Jums lemta kentėti.*

*Kūrybos nemirštamas žodis
Jūs sielvarte džiugiesiu klesti.
Jūs meilės akimirka galite
Būties amžinybėn pratęsti.*

*Jūs esat išdidūs ir tylūs,
Sielvarto rūstūs karaliai!
Jūs esat teisingi ir dosnūs
Ir turčiaus, ir elgetos daliai.*

*Jūs laiminat džiaugsmą ir meilę
Ir laimės nesigailit niekam.
[Jūs mes godžiai tiesiam ranką
Ir, išmaldą gavę, paliekam.*

*Mums šypsenos saldina lūpas,
Mus džiugina išnaktų puotos.
Kur skamba palaidas juokas
Ir klastos dvilypio liežuvio,
Gudriai išmeluotos.*

*Praeikit, į viršų pakelkite veidus,
Kad melo išleptint jūs nepajustų.
Ir neškite, sielvarte savo paslėpę,
Mūs gėdą, apgaule ir klastą —
Ir sąžinės priekaištą rūstų.*

Kaunas, 1959.X.8

ASTRONAUTIKA

*I
Ir aš norėčiau skristi į mėnulį
Šią tylią šviesią naktį,
Raketoj, varomoj širdies atomų,
Norėčiau ten nukakti.*

*Tenai plikos uolos ramiam pavėsy
Vienatvėje priglusčiau, —
Ir nieko nebeteisčiau, nieko nesapnuočiau,
Ir niekad niekad nepabusčiau.*

*II
O gal išklysičiau netikėtai
Iš saulėtos orbitos
Ir skriečiau pro liepsnojančius žvaigždynus,
Kur traukia saulės kitos.*

Vincas Mykolaitis-Putinas

*Ir būčiau aš bekrasčėj amžinybėj
Visatos naujas kūnas —
Su plakančiais širdim krūtinėj
Nerimstantis klajūnas.*

III

*Tačiau geriausiai man pritiktų
Būt žemės palydovu,
Naujais keliais apskrieti žemę
Be gairių, be vadovų.*

*Paskui pajusti alkio trauką
Į motinišką krūtį —
Ir kristi žemėn iš padangių,
Ir suliepsnot, ir žūti.*

IV

*Ak, nenorėki tu pasiekt planetų:
Esi tu žemės sliekas!
Aukštam dangui šviesuliuose žvaigždynų
Tavęs nelaukia niekas.*

*Ir ką gi tu į dangų nuskraidintum?
Ar klampų žemės liūną,
Ar godžią širdį, ar liguistą dvasią,
Ar kirmiui skirtą kūną?*

Kaunas, 1959. X. 12

SU DIEVU PRIETARINGA

*Su Dievu — prietaringa,
Be Dievo — tuščia ir nyku.
Kaip paukštis rudensio ražienojo
Aš derliaus liekanas renku.*

*Bet alkanam juk nepakanka
Plikam dirvone rasto grūdo.
Ir abuojus nusiuvylimas
Krūtinę gnauždamas užplūdo.*

*Praėjo pjūties maldos, kryžiai,
O liko siela alкана.
Ir šitai sutemoje baigias
Ta vėlyva, niūri diena.*

*Ir nejučiom nuo pilko grumsto
Į dangų tiesiasi ranka.
Deja, dangų užgeso žvaigždyns —
Ir ten erdvė tuščia, pilka.*

1959.XI.19

Lietuvos kamerinis orkestras, vadovaujamas maestro Sauliaus Sondeckio, atliko programą iškilmingame vakare-koncerte, skirtame V. Mykolaičiui-Putiniui.

A. Žižiūno nuotr.

Kalba humanitarinių mokslų dr. Jonas Balčius.

A. Žižiūno nuotrauka

Salė buvo pilna. Priekyje sėdi poetas Kazys ir Kazimiera Bradūnai.

A. Žižiūno nuotr.

Leidiniai

Piliponio pėdomis su kaukole

(nors ir ne „žalsvame čemodane“)

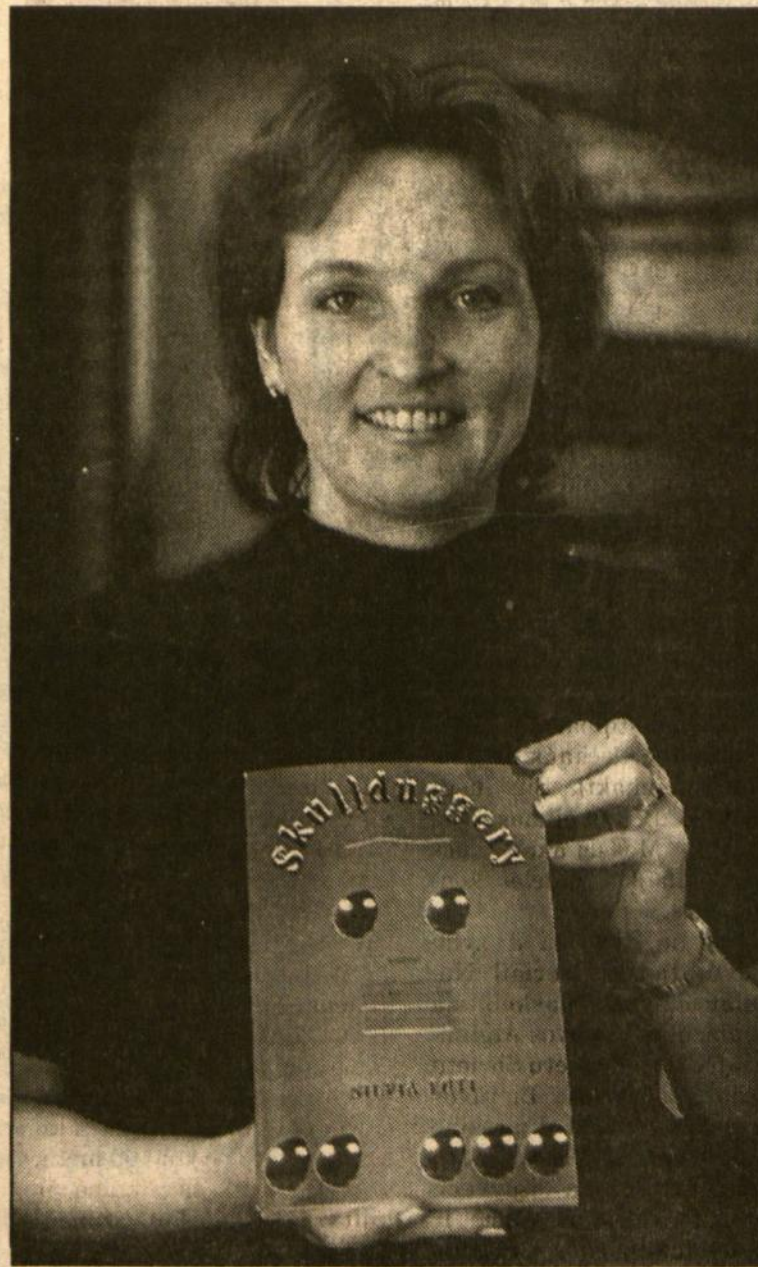
Kas buvo Piliponis ir kas tas „žalsvas čemodanas“ tikrai retas iš mūsų beatsimena. Taigi, Piliponis — lietuviškojo kriminalinio („mystery“) romano pradininkas, o *Kaukolė žalsvame čemodane* vienas jo to žanro romanų. Justas Piliponis Lietuvos skaitytojus su kriminaliniu romanu supažindino 1928 m., ir to žanro romanų parašė arti 20. Autorius jiems nepagailėjo bauginančių vardų, kaip *Juodoji kaukė*, *Baltųjų velnių sala* ir pan. Deja, prieš 70 metų Piliponio „mystery“ romanai Lietuvoje taip ir nuvyto, nespėję kaip reikiant išsiskleisti. Šios rūšies kūryba tada nebuvo laikoma dėmesio verta literatūra.

Šiais laikais „mystery“ romanas jau užima aukštą pakopą literatūros kalne. Išėjimo galime džiaugtis įdomiais, intriguojančiais K. Almeno romanais *Sauja skatiku* ir *Lietinga diena Palangoje*.

Bet dabar norisi atkreipti dėmesį į naują Piliponio ir Al-

meno pėdomis žengiančią, autorę Silviją Kučėnaitę-Foti ir jos pirmąjį kriminalinį romaną *Skulduggery*. Taip, jis parašytas anglų kalba ir jo vardas, laisvai verčiant, būtų *Mulkinimas* arba *Apgavystė*. Kad Silvija Foti rašo angliškai, nenusiminkim. Nors jos romane lietuviai nefigūruoja ir kad vyriausia veikėja lietuviškos kilmės rodo tik jos pavardė Vilkas, bet, laikui bėgant, jauna rašytoja dar atras įdomių lietuviškų charakterių ir temų, kurios sudoms didelę ratą skaitytojui, nes bus prieinamos angliškai kalbančioms.

Susipažįstant su Silvijos knyga, malonu pasakyti, kad autorė gerai išstudijavusi Čikagos politikierių kombinaciją, manevrus, apgavystes, žodžiu, tuos mulkinimus, kurie ir sudaro romano fabulą. O kristolinė kaukolė, paslaptinis, intriguojantis centras, traukia į save romano veikėjus ir gerus, ir niekadėjus.

Silvija Kučėnaitė-Foti.

Žinoma, tų niekadėjų, kaip Čikagos miestui įprasta, pilnos savivaldybės, seniūnijos ir merija.

Intriga užsimezga grandioziniame Naujų metų pokilyje, kur dalyvauja miesto meras bei visi „who-is-who“. Jų tarpe ir antgaminių reiškinių reporterė iš *Gypsy Magazine* — Alexandria Vilkas, na, ir okultinėmis galiomis garsėjanti kristolinė kaukolė — pagrindinė pokylio atrakcija. Ši paslaptinė skulptūra, burtininko Warlick nuosavybė paveldėta iš burtininkais garsios giminės, veikiama kažkokių galių iš kitų pasaulių, domino ne tik Alexandria (jos uždavinys — kaukolės istoriją tyrinėti ir sensacingai aprašyti *Gypsy* žurnale), bet ir Čikagos merą, Bernado Morales, pirmą meksikietiškos kilmės asmenį šiose aukštose pareigose.

Ir štai, Alexandrijai su ponu meru besokant, jis krenta lyg pakirstas, ją užgriūdama ir ... miršta! Jai ne tik lūžta rankos riešas, bet ji staiga įtariama dėl mero mirties. Viena bėda ne bėda; garsioji kristolinė kaukolė įvertinta 20 mln. dol., kaip ypatingas meno kūriny, dingsta iš pokylio salės be žinios!

Alexandria, įtemptai ieškodama būdų apsiginti nuo bausių kaltinimų, pati pradeda sekti ir įtartinėti miesto seniūnus, net savo motiną, dir-

bančią vienam aršiausių mero konkurentų. Su sugipsuota ranka, policijos sekama, motinos nelabai užjaučiama, Alex didvyriškai pasineria į tam-sius mirusio mero gyvenimo užkulius ir labai pavojingas Čikagos politikierių machinacijas. Kadangi išaiškinama, kad mero mirties priežastis tytinis apnuodijimas nikotinu, Alex atidengia cigarečių verslą, nešantį didelį pelną mero Morales konkurentams. O meras kaip tik vedė didelę kampaniją prieš nelegalias cigaretes, slapta plūstančias į miestą. Kaip šias pavojingas painiavas Miss Vilkas išrišo, nesakysiu, nes angliškai skaitantiems *Skulduggery* vėta paskaityti.

Grįžtant prie knygos: autorė gabiai mezga intriga; veikėjų charakteriai ryškūs (labai tikri plačiai pagarsėjusių Čikagos politikavimų atstovai), miesto aplinka ir „geografija“ tiksli, veikėjų pokalbiai tipingi šio laikotarpio miestelėnams.

Aišku, kad ne veltui autorė studijavo žurnalistiką ir net 15 metų dirbo įvairių žurnalų bei laikraščių reportere.

Šioje knygoje įdomiausia, žinoma, vyr. veikėja Alexandria Vilkas. Ji — tipinga Naujojo amžiaus mergina — kieta kaip titnagas, smarki, žodžio (ar veiksmo) kišenėje nieš-kanti, apsuksi, gabi, be didelių skrupulų siekianti užsibrėžto

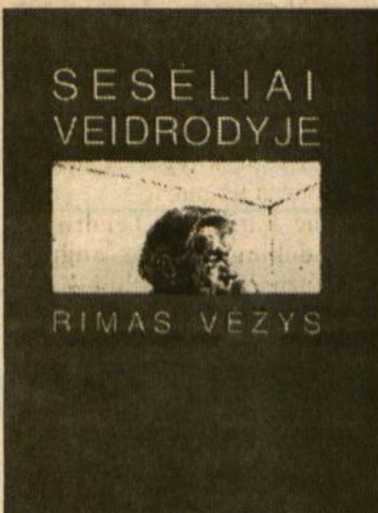
tikslo. Retkarčiais Alexandrijos sugebėjimus iš mirtinų padėčių išsisukti autorė pertempia. Nepaisant, anot garsaus posakio, kad „gyvenimas keistesnis už fantaziją“, literatūrinė tikrovė neturėtų būti per daug sufantazuota.

Šioje suraizgytoje „kas-ką-nužudė, kas-ką-apmulkino“ istorijoje yra nemažai ir humoro politikierių ir okultu tikinčiųjų adresu. Taip pat Miss Vilkas ir jos motinos santykiai gabiai perteikti su žiupsniu ironijos. Kada mama ir dukra panašius charakterių, neišvengiamai, kad kiekviename žingsnyje jos susiduria kaktomuša. Ypač, kai motina kritikuoja dukters gyvenimą, jos mylimąjį, ragindama apsispręsti už vedybas, o dukra pas motiną netikėtai užtinka meilumą...

Silvijai Foti gabumų ir išmonės netrūksta. Laukiame daugiau jos intriguojančių istorijų. „Mystery“ romanas jau seniai respektuojamas žanras. Kaip rašytojas Ray Bradbury sako: „jei būčiau klausęs aukštųjų kritikų, dabar nebūčiau žinomas“. Gaila, kad Piliponis per anksti atidarė savo „žalsvąjį čemodaną su kaukole“ ir liko užmirštas.

Nijolė Jankutė
Silvia Foti. *Skulduggery*. 2002. Published by Donald S. Ellis, distributed by Creative Arts Book Co., Berkeley, CA.

Glaustai išprotauta satyra

Jau kuris laikas skaitinėju Rimo Vėžio rinkinį *Sešėliai veidrodyje*, kurį pernai išleido Algimanto Mackaus knygos leidimo fondas Čikagoje. Ar tie laibai, kopėčių pavidalo verlibrai, su keliais išdaigiais Tomo Kirvaicio piešiniais, turi kokias nors šešėlines prasmes, negaliu pasakyti. Teksto visumoj jokių slėpinių neįžvelgiu. Jei matau, tai tik protinę minčių sudėstymą tam, kad būtų vienaip arba kitaip pašiepta gyvenimo ar būties sąranga.

Įžanginiame eilėraštyje „Nonstradivarijus“ poetas metaforiškai nurodo savo kūrybinio darbo („smuiko“) pastangų bergždumą: „Norėdamas/ išgelbėti pasaulį/ aš smuikuoju/ apsiptuojęs/ per visus keturis/ metų laikus/ ir keikiu/ Vivaldi...“.

Kuo dėtas Vivaldi? Galima tik numanyti, jog tam kompozitoriui pavyko, be jokių užmojų gelbėti pasaulį, sukurti nuostabų opusą „Keturi metų laikai“, o mūsų satyrikui lemta guostis „neparąšyto šedevro anatomija“ (65 p). Pagarbos vertas prisipažinimas.

Net ir protu išmastytoje satyroje bet kokios logikos ieškoti nevalia. Jos pagrindinis variklis yra šmaikšti, sąmojinga išmonė. Kartais ironizuojanti. Kandi. Efektui sukelti neven-gianti paradoksų, kvailių...

Kad ir nedažnai, šmaikščių staigmenų yra ir R. Vėžio knygoje. Imkime kelias pradžias: „Menas/ yra sijonas“; „Per amžius/ į Dievo ausį/ žmonės zir-zia“; „Padangė/ skraido nupenėtos žuvys“; „Saulė manęs/ daugiau nebemyli“.

Nusišypsai skaitydamas ir vieną kitą anekdotišką užsklandą. Būtent, „Tapatybės krizėje“, kur veidui dingus, „nežinau/ kieno barzda/ skutu...“ Kitur: „kodėl plikas/ kiaušinis/ jei plunksnuota višta?“, „nutilsta gamta/ tartum mandagi/ subinė svečiuose“. Deja, pasitaiko ir perdėm drėblaus sąmojo, kaip: „pasaulis/ tartum/ akrobatiškas dramblys/ išoks/ į savo užpakalį...“

Savo pirmą rinkinį *Raidės laiko griaučiuose* R. Vėžys išleido 1969 metais. Taigi prieš 33 metus. Prisimenu, *Aidų* žurnale išspausdinau recenziją „Sąmoningų nesąmonių galerijoje“. Toji antraštė daugmaž tikrų ir dabar. Autorius išliko tolygiai šaipus, kandus, linkęs į absurda, taupus žodžiais. Jei kas yra girdejęs amerikiečių garsaus komiko George Carlin gebėjimą išiprastos kalbos vartosenos ar iš kasdieninės gyvenimo situacijos išgliaudyti pašaipų, kandų aforizmą, apnuoginti absurda, pajuokti sustabarėjusius ipročius, tai panašių akcentų suras ir R. Vėžio knygoje. Taip pat susidurs ir su polinkiu pafilosofuoti, net išleisti į siurrealistinį pasimetimą, kaip priešpriešą normaliam mąstymui. Šia maniera suregastas prozinis rašinys „Kampai“.

Atseit, tuščio kambario kampuose blaškosi poetas ir, tarsi Franz Kafkos *Metamorfozės* herojus, ieško ryšio su tikrove. Čia suranda ir skurdą, ir romantišką kampą, ir kvailumą, ir „Vanitą vanitatum“, ir dangaus — pragaro akistatą, ir mirusių sielų kam-

pą. Ir dar kai ko. Čia jis post-ringauja apie gilumą, sakydamas: „kiekviena giluma turi savo paviršių“. Ir dar išmintingiau: „viskas, kas egzistuoja, turi ryšį ir su tuo, kas neegzistuoja“ Galop: „(...) stovėdamas paskutiniame kampe įsivaizdavau, kad jame buvo skylė, kuomet faktiškai skylės ten nebuvo“.

Tai iš dalies primena post-moderno tekstuose dažnoką klidesio minčių srautą. Skaityti lengva, nes viską valdo aiški sintaksė. O kad tuo racionali būdu tik žaidžiama sąvokomis ir vaizdiniais, nesvarbu. Juk žaisme glūdi veiksmas. O judesių veiksmingumo įvairumo R. Vėžio „Kopėčiuose“ nestinga, su šiek tiek sensitelėjusiu humoru. Tam tinka ir apdailintas sovietmetio anekdotas („Žirmūnuose“).

Deja, bent man o skoniui, kai kas ir nelabai tinka. Būtent, „Genetinių galimybių“ išvada: „ir bus galima/ užsisakyti/ pagaidaujamą veislę/ žmoną“. Nešvankia pabaiga dvokteli ketureilis „Trumpai ir drūtai“, o kitur — moterų lyginimas su šiltais ir vėliau sustingusiais kotletais yra tiesiog kvailas. Niekad gyvenime nesu susidūręs su kotletu, net ir šaltu, kurio negalėčiau įkasti.

Mazdaug pabaigoje, šalia virtualinio „Margo pasaulio“ vizijos yra eilėraštis „In vino veritas“, kuriame šis ilgametis satyras, dar vis nepraradęs erotinės traukos (ji dažna knygoje), keldamas „taure/ gero seno/ vyno“, suabejoja: „tik kas/ kad vynas/ jau bus/ actas?“

Nuožmus klausimas. Ir tie puslapiai, kur šiuolaikinės „Pepsikolos“ yra daugiau nei seno vyno, yra mielau skaitomi.

Rimantas Vėžys. *Sešėliai veidrodyje*. Išleido Algimanto Mackaus Knygų leidimo fondas, AM&M Publications, 218 Brookside Lane, #A, Willowbrook, IL 60527-2907. Knyga gaunama ir *Draugo* knygynėlyje.

Pranas Visvydas

Sigito Parulskio pirmojo romano sutiktuvės

Snieguojančią sausio 27-osios vakarą į Vilniaus rotušę skubėjo žmonės. Knygos mylėtojai vos sutilpo salėje. Visus juos subūrė šio vakaro kaltininkas — rašytojas Sigitas Parulskis, pristatęs pirmąjį romaną *Trys sekundės dangaus*.

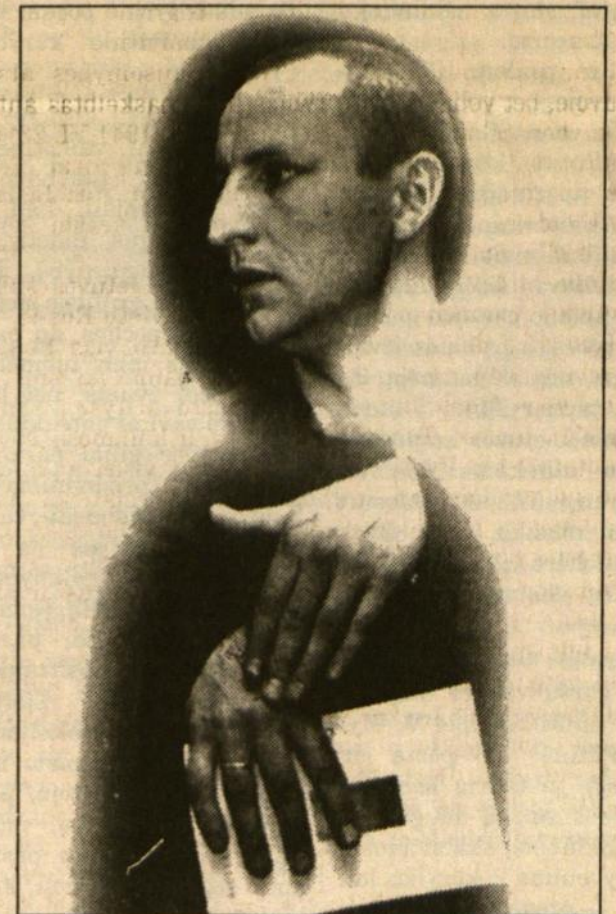
Autorius, pasirinkęs žaismingą naivulio kaukę, prasi-tarė, jog skaitytojų nebijąs, nes dauguma dar neperskaitę naujojo kūrinio... Leidyklos „Baltos lankos“ direktorius Saulius Žukas, vedęs šį vakarą, apgailestavo, jog šio romano negalėjo pristatyti Frankfurto knygų mugėje. Mat Sigitas Parulskis šį kūrinių buvo sumanęs dar prieš trejus metus, bet idėją įgyvendino neseniai.

Knygos autorius, vienos klausytojos užklaustas, kodėl rašęs romaną, atsakė nežinąs. Tikrai nenorėjęs šiuo kūriniu įrašyti savo vardo į literatūros istoriją „aukso raidėmis“ — neturėjęs jokio išankstinio tikslo šokiruoti visuomenę ar puikuotis.

Romanas *Trys sekundės dangaus* — tai moderniu sti-

liumi parašytas kūrinys apie žmogiškąją būtį: ieškojimus, kančią, dvasios nuskaidrėjimą. Sunku apibrėžti daugia-klodį meninio teksto audinį. Fiksuojamos istorinės realijos: nestatutiniai santykiai pasižymėjusi sovietinė armija (pasakotojas — desantininkas, tarnavęs tarybinėje armijoje, buvusioje Vokietijos Demokratinėje Respublikoje), sausio tryliktosios įvykiai ir kt. Aišku, svarbiausia romane vidinė erdvė: nuolatinės „aš“ ir būties prasmės paieškos. Sigitas Parulskis gvildena tikėjimo ir netikėjimo, meilės bei neapykantos, kančios ir laimės problemas.

Vakare kalbėjęs literatūrologas Laimontas Jonušys pabrėžė, jog rašytojui būdingas mitologinis mąstymas. Žymi lietuvių rašytoja Jurga Ivanauskaitė taikliai pastebėjo, jog Sigitas Parulskis brutali, nuoga tikrovė romane primena tapytojo Šarūno Saukos kūrinius — su apnuogintais, kraujuojančiais žmonių kūnais. Anot pristatyme dalyvausio menotyrininko Alfonso Andriuskevičiaus, romane

Sigitas Parulskis.

Ričardo Šileikos nuotr.

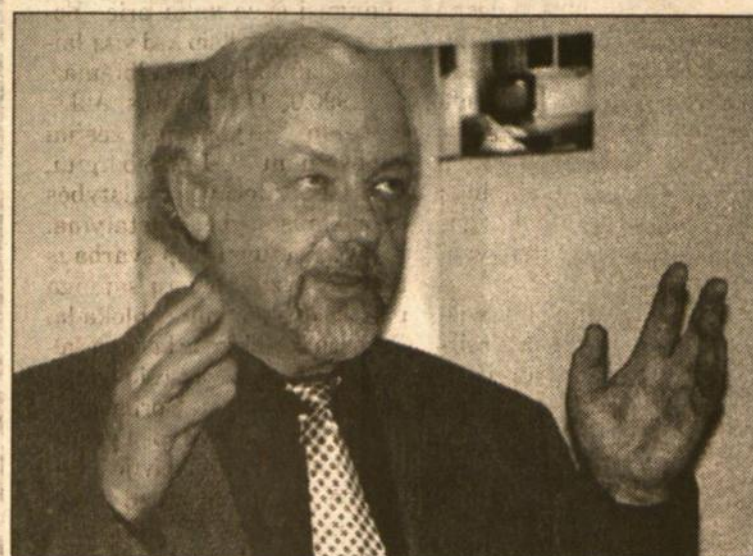
Trys sekundės dangaus aki-vaizdai bjaurumo estetika. Todėl visiškai kitokią prasmę knygoje įgyja gausiai vartojamo keiksmazodžiai. Minėtas menotyrininkas juokavo, jog jie Sigitui Parulskiui tampa „egzistenciniais frazeologizmais“. Kartais jie gelbsti pasakotoją, padėdami išverti nepakeliamas gyvenimo aki-

miškas. Romano stilius, nepaisant „egzistencinių frazeologizmų“ ar obseniškų scenų, poetiškas. Iš fragmentų kuriamas realybės vaizdas, per-smelktas ironija, sarkazmu, o kartais lyrinėmis tonacijomis. Jos išduoda, jog vis dėlto romaną rašė poetas. Natūralią kalbėseną Sigitui Parulskiui pavyko sukurti pirmuoju asmeniu. Neatsitiktinai kūrinyje labai reikšmingos pauzės ir tyla. Nuo sentimentalizmo romano autoriui gelbsti objektyvus ir blaivus protas. Tikrovė (tokia, kokia ji yra, neideali-zuojant) rašytojas, Alfonsas Andriuskevičiaus nuomone, sėkmingai atspaudžia ant literatūrinio šilko.

Sauliui Žukui, pradėjusiam kalbą apie romano *Trys sekundės dangaus* stilių, į diskusiją įstraukė ir kiti renginio dalyviai, pradėję gilintis į skirtumus tarp prozos ir lyrikos, jų specifinę prigimtį. Skaitant šį romaną, ne vienam skaitytojui kyla pagunda pasakotojo patirtį tapatinti su paties Sigitas Parulskio išgyvenimais. Tačiau tai tik naivus ir ne visai modernų literatūros kūrinių suvokiančio skaitytojo problema. Jei iš grožinio teksto visumos stengiamasi ištraukti detales — kūrinyje neteks meninės vertės ir prasmės...

Sigitas Parulskis nuo šiol žinomas ne tik kaip poetas, dramaturgas (P. S. byla, OK, Grožio karalius ir kt.). kritikas, žurnalistas, bet ir prozininkas. Rašytojas įžvalgiai skaitytojui suteikė progą pamąstyti apie savo egzistenciją. Ne vienas dalyvis jau knygos pristatymo metu susidomėjęs ėmė sklaidyti romano lapus ir net skaityti!

Laimutė Tidikytė

Vasario 2 d. Rašytojų klube, Vilniuje, įteikta antroji Juozo Tumo-Vaižganto literatūrinė premija, paskirta rašytojui ir publicistui Rimantui Vanagai už literatūros ir žurnalistikos dermę pernai Vilniuje išleistoje meninių apybraižų knygoje *Iš vieversių gyvenimo*. K. Vanago (Elta) nuotraukoje: rašyt. Rimantas Vanagas.